

Σειρά ΕΡΜΗΝΕΙΣ τῆς ΙΝΔΙΚΤΟΥ Ἄρ. 4

Διεύθυνση ΑΝΤΩΝΗ ΖΕΡΒΑ

Τίτλος Πρωτοτύπου:
Le Problème de la Conscience Historique
Publications Universitaires de Louvain, 1963.

ISBN: 960-518-017-0

© 1998, «ΙΝΔΙΚΤΟΣ» ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Πατρ. Ἰωακείμ Γ' 45, 106 76 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 72.58.737-8

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΠΡΟΧΟΡΟΣ Α.Ε., ΤΗΛ.: 36.16.226

ΧΑΝΣ-ΓΚΕΟΡΓΚ
ΓΚΑΝΤΑΜΕΡ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΑΝΤΩΝΗ ΖΕΡΒΑ

ΙΝΔΙΚΤΟΣ
ΑΘΗΝΑΙ 1998

ΤΑΜΕΙΟ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ
ΕΙΣΑΓΟΡΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

ΥΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΝ ΤΗΣ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗΣ

Ας επανέλθουμε τώρα στο κύριο θέμα τῶν μαθημάτων μας. Ἐάν τὸ συσχετίσουμε μὲ τὸν τρόπο πὸ ὁ Ἄριστοτέλης προσεγγίζει τὸ πρόβλημα τοῦ ἠθικοῦ φαινομένου καὶ τῆς ἠθικῆς «γνώσεως», θὰ ἀντιληφθοῦμε ἀμέσως ὅτι διαθέτουμε ἓνα ἔξοχο πρότυπο γιὰ τὴν ἀποσάφηση τοῦ ἔργου τῆς ἐρμηνευτικῆς. Στὴν ἐρμηνευτικὴ, ὅπως ἄλλωστε καὶ στὸν Ἄριστοτέλη, ἡ ἔννοια τῆς «ἐφαρμογῆς» δὲν σημαίνει ποτὲ μιὰ δευτερεύουσα λειτουργία πὸ προστίθεται ἐκ τῶν ὑστέρων στὸ ἔργο τῆς κατανόησης: αὐτὸ πάνω στὸ ὁποῖο πρέπει νὰ «ἐφαρμόσουμε» ἐπικαθορίζει ἐξ ἀρχῆς καὶ στὴν ὁλότητά του τὸ συγκεκριμένο περιεχόμενο τῆς ἐρμηνευτικῆς κατανόησης. «Ἐφαρμόζω» – δὲν πᾶει νὰ πεῖ προσαρμόζω κάτι τὸ γενικὸ καὶ ἐκ τῶν προτέρων δεδομένο, γιὰ νὰ ξεμπλέξω κατόπιν τὰ νήματα μιᾶς ἐπιμέρους κατάστασης. Σὲ ἓνα κείμενο παραδείγματος χάριν, ὁ ἐρμηνευτὴς δὲν προσπαθεῖ νὰ ἐφαρμόσει ἓνα γενικὸ κριτήριο σὲ μιὰ ἐπιμέρους περίπτωση· ἐνδιαφέρεται ἀντιθέτως γιὰ τὴ βάθειά καὶ πρωτότυπη σημασία τοῦ γραπτοῦ κειμένου μὲ τὸ ὁποῖο ἀσχολεῖται.

Γιὰ νὰ διακριθῶσουμε τὸ νόημα τῆς γνήσιας ἱστορικῆς ἐρμηνευτικῆς, ξεκινήσαμε ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τοῦ ἱστορισμοῦ, πὸ διαπιστώσαμε στὸ ἔργο τοῦ Ντιλτάϊ, καὶ ἀκολούθως ὑπενθυμίσαμε τίς νέες ὄντολογικὲς διαστάσεις πὸ ὀφείλομε στὶς φαινομενολογικὲς ἀναλύσεις τοῦ Χοῦσ-

σερλ και του Χάιντεγγερ. Η ιστορική γνώση δεν μπορεί να περιγραφεί σύμφωνα με το πρότυπο της αντικειμενιστικής γνώσης, για το λόγο ότι και αυτή ή ίδια συνιστά μία διεργασία που έχει όλα τα χαρακτηριστικά του ιστορικού συμβάντος. Η κατανόηση πρέπει να έννοηθεί ως όρισμένο ένεργημα της ύπαρξης και συνεπώς είναι «έρριμμένη προβολή». Ο αντικειμενισμός είναι ψευδαίσθηση. Διότι ακόμα και ως ιστορικοί, ως εκπρόσωποι δηλαδή μιας νεωτερικής και μεθοδικής επιστήμης, αποτελούμε κρίκους της αδιάσπαστης αλυσίδας μέσω της οποίας μας απευθύνεται το παρελθόν. Είδαμε ότι η ήθικη συνείδηση συνιστά ταυτοχρόνως και ήθικη γνώση και ήθικόν ὄν. Αυτό λοιπόν ή απαρτίωση της γνώσεως μέσα στην υπόσταση της ήθικης, αυτή ή σχέση του «ανήκουμε» που υφίσταται ως προς την «παιδεία» ή την «καλλιέργεια» (με την ετυμολογική της σημασία) ανάμεσα στην ήθικη συνείδηση και τη συγκεκριμένη γνώση των υποχρεώσεων και των σκοπών, θα μας χρησιμεύσει τώρα ως αντίβολο για να αναλύσουμε τις όντολογικές συνεπαγωγές της ιστορικής συνείδησης. Όπως ακριβώς στον Άριστοτέλη αλλά σε διαφορετικό επίπεδο, έτσι και εδώ θα ιδούμε ότι ή ιστορική μάθηση είναι ταυτοχρόνως και ιστορική γνώση και ιστορικό ὄν.

Τό ζήτημα τώρα είναι να προσδιορίσουμε με πιό συγκεκριμένο τρόπο τή δομή της κατανόησης που αποτελεί τήν ἔδρα της έρμηνευτικής· πρόκειται, όπως είδαμε, για κάτι πολύ συγγενικό προς τήν έννοια του «ανήκουμε» στην παράδοση. Σε αυτό το σημείο θα μας βοηθήσει ένας παραδοσιακός κανόνας της έρμηνευτικής. Διατυπώθηκε πρώ-

τη φορά από τήν έρμηνευτική των ρωμαντικών, ἔλκει όμως τήν καταγωγή του από τήν αρχαία ρητορική. Αφορά δέ στην κυκλική σχέση που υφίσταται μεταξύ του ὅλου και των μερών αυτού· ή σημασία που έμπεριέχεται προκαταβολικώς στο ὅλον κατανοείται διά των μερών, αλλά μόνον υπό τὸ φῶς του ὅλου αποκτοῦν τὰ μέρη τή διευκρινιστική τους λειτουργία.

Ἄς λάβουμε ως παράδειγμα τή μελέτη ενός ξενόγλωσσου κειμένου. Κατά γενικό κανόνα, για τήν κατανόηση μιας φράσεως, ξεκινούμε από ένα προδιαρθρωμένο νοηματικό δίκτυο στο οποίο και θα στηριχθεί ή μετέπειτα κατανόηση. Η ἐν λόγω διεργασία διέπεται από ένα σφαιρικό νόημα προς τὸ οποίο αποβλέπουμε και τὸ οποίο προσοικονομείται από τις σχέσεις που μᾶς παρέχει ένα προγενέστερο πλαίσιο αναφοράς. Ασφαλώς όμως, αυτό τὸ καθαρώς προκαταβολικό σφαιρικό νόημα χρειάζεται να ἐπιβεβαιωθεί ή να διορθωθεί, για να μπορέσει κατόπιν να απαρτίσει τήν ένότητα ενός έναρμόνιου στοχεύματος (visée). Ἐάν τώρα σκεφθοῦμε τή δομή αυτή με δυναμικό τρόπο, διαπιστώνουμε άμέσως ότι ή κατανόηση διευρύνει και ἀνανεώνει κατά ὁμόκεντρος κύκλους τήν πρακτήρια ένότητα της σφαιρικής και τελικής σημασίας που είναι και τὸ κριτήριο της κατανόησης. Όταν ή συνοχή δὲν ἐπιτυγχάνεται, τότε συμβαίνει αυτό που ὀνομάζουμε ἀποτυχία της κατανόησης.

Ο έρμηνευτικός κύκλος του ὅλου και των μερών αυτού, σὲ ὅ,τι αφορά κυρίως τις αντικειμενικές και ὑποκειμενικές του πτυχές, μελετήθηκε αρχικά από τὸν Σλάιερμάχερ. Από τή μία πλευρά, κάθε κείμενο ἀνήκει πρώτα

πρῶτα στο σύνολο τῶν ἔργων τοῦ συγγραφέα, καὶ κατόπιν στο σύνολο τῆς λογοτεχνίας ἀπὸ ὅπου προέρχεται. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἐὰν θέλουμε νὰ ἐννοήσουμε τὸ κείμενο κατὰ τὴν αὐθεντικότητα τοῦ ἀρχέγονου νοήματός του, πρέπει νὰ τὸ ἀντιμετωπίσουμε ὡς ἔκφραση μιᾶς ὀρισμένης δημιουργικῆς στιγμῆς καὶ νὰ τὸ ἐπανεντάξουμε στοῦ συνολικοῦ πνευματικοῦ πλαίσιο συμφραζομένων τοῦ συγγραφέα. Ἡ κατανόηση γεννιέται μόνο ὅταν ληφθεῖ ὡς σημεῖο ἀφετηρίας τὸ ὅλον πού ἔχει διαμορφωθεῖ, ὄχι μόνο ἀπὸ τοὺς ἀντικειμενικοὺς παράγοντες, ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικότητα τοῦ συγγραφέα. Στὴν προέκταση τῆς θεωρίας τοῦ Σλάιερμάχερ, συναντοῦμε τὸν Ντιλτάϊ ὁ ὁποῖος, γιὰ νὰ περιγράψει τὴν κατανόηση ἑνὸς ὀρισμένου ὅλου, μιλάει περὶ «προσανατολισμοῦ πρὸς τὸ κέντρο». Ἴδου πῶς ὁ Ντιλτάϊ ἐφαρμόζει ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἱστορικῶν προβλημάτων τὴν παραδοσιακὴ ἀρχὴ τῆς ἐρμηνευτικῆς: ἕνα κείμενο πρέπει νὰ εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ κατανοητό. Ὑπολείπεται θεβαίως νὰ διακριθῶθεϊ ἂν αὐτὴ ἡ ἰδέα περὶ τοῦ κύκλου τῆς κατανόσεως ἐδράζεται ὄντως σὲ ὀρθὴ περιγραφή.

Ἀπὸ τὴ μία πλευρὰ ὅμως, τὰ ὅσα μᾶς κοιμίζουν ὁ Σλάιερμάχερ καὶ ὁ Ρωμαντισμὸς ἀναφορικὰ μὲ τοὺς ὑποκειμενικοὺς παράγοντες τῆς κατανόησης, δὲν μᾶς φαίνονται πειστικά. Ὅταν κατανοοῦμε ἕνα κείμενο, δὲν ἐρχόμαστε στὴ θέση τοῦ ἄλλου, οὔτε ἐνδιαφέρει νὰ διεισδύσουμε στὴν πνευματικὴ δραστηριότητα τοῦ συγγραφέα· χρειάζεται μόνο νὰ συλλάβουμε ἀπλῶς τὸ νόημα, τὴ σημασία, τὸ στόχευμα αὐτοῦ πού μᾶς μεταβιβάζεται. Χρειάζεται μὲ ἄλλα λόγια νὰ συλλάβουμε τὴν ἀληθινὴ ἀξία τῶν ἐπι-

χειρημάτων πού προβάλλονται, καὶ μάλιστα ὅσο πληρέστερα μπορούμε. Μεταφερόμαστε αὐτομάτως στὴ σφαῖρα τοῦ στοχεύματος, πού εἶναι ἤδη ἀφ' ἑαυτοῦ κατανοητὸ χωρὶς νὰ δηλώνει τίποτε περισσότερο ὡς πρὸς τὴν ὑποκειμενικότητα τοῦ ἐταίρου μας. Σκοπὸς τῆς ἐρμηνευτικῆς ἐρευνας εἶναι ἡ ἐκφάνεση τοῦ θαύματος τῆς κατανόησης καὶ ὅχι ἡ μυστηριώδης ἐπικοινωνία τῶν ψυχῶν. Κατανόηση πάει νὰ πεῖ συμμετοχὴ στοῦ κοινὸ στόχευμα.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀντικειμενικὴ πτυχὴ τοῦ ἐρμηνευτικοῦ κύκλου πρέπει ἐξίσου νὰ περιγραφεῖ μὲ τρόπο διαφορετικὸ ἀπὸ ὅ,τι στὸν Σλάιερμάχερ. Διότι αὐτὸ ἀκριβῶς πού κατέχουμε ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὴν παράδοση στὴν ὁποία ἀναφερόμαστε, ἐπικαθορίζει τίς προλήψεις μας καὶ καθοδηγεῖ τὴν κατανόησή μας. Κατὰ συνέπεια, ὁ «κύκλος» δὲν εἶναι διόλου καθαρὰ τυπικῆς φύσεως, οὔτε ἀπὸ ἔποψη ὑποκειμενικῆ, οὔτε ἀπὸ ἔποψη ἀντικειμενικῆ. Ἐνεργεῖ ἀντιθέτως στοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ χώρου πού διανοίγεται ἀνάμεσα στοῦ κείμενο καὶ σὲ ἐκεῖνον πού κατανοεῖ. Ὁ ἐρμηνευτὴς ἐπιδιώκει νὰ γίνῃ ὁ μεσάζων μεταξὺ τοῦ κειμένου καὶ τοῦ συνολικοῦ νοήματος πού ἐνυπάρχει στοῦ κείμενο. Σκοπὸς τῆς ἐρμηνευτικῆς λοιπὸν εἶναι νὰ ἀποκαθιστᾶ καὶ νὰ ἐπαναφέρει πάντοτε τὴ συμφωνία, νὰ καλύπτει τὰ κενά. Πράγμα πού ἐπιβεβαιώνεται πλήρως ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς ἐρμηνευτικῆς, ἀρκεῖ μόνο νὰ προσηλώσουμε τὸ βλέμμα στὶς ἐξοχώτερες κορυφές τῆς· ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος μᾶς μιλάει γιὰ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ἡ ὁποία πρέπει νὰ κατανοεῖται μέσα ἀπὸ τίς χριστιανικὲς ἀλήθειες· τὸ ἴδιο ἔργο ἀναλαμβάνει καὶ ὁ προτεσταντισμὸς τὴν ἐποχὴ τῆς Μεταρρυθμί-

σεως· ὁ αἰώνας τῶν Φώτων ἐμφορεῖται ἀπὸ τὴν πεποιθή-
ση ὅτι σὲ ἓνα κείμενο αὐτὸ πού δίδεται εὐθύς ἐξαρχῆς πρὸς
κατανόηση εἶναι τὸ «ἔλλογο» νόημά του, καὶ ὅτι μόνον ἡ
ἀπουσία «ἐλλόγου» νοήματος μᾶς ὑποχρεώνει νὰ κατα-
φύγουμε σὲ ἱστορικὴ ἐρμηνεία. Πλὴν ὁμως τὸ περίεργο
εἶναι ὅτι, τῆ στιγμῆ ἀκριβῶς πού ὁ Ρωμαντισμὸς καὶ ὁ
Σλαίερμάχερ ἀναδεικνύονται σὲ πρωτεργάτες τῆς ἱστορι-
κῆς συνειδητοποίησης, οὔτε τὸ ρωμαντικὸ κίνημα οὔτε ὁ
ἴδιος ὁ Σλαίερμάχερ διανοήθηκαν ποτὲ νὰ προσδώσουν κῶ-
ρος αὐθεντικοῦ θεμελίου στὴν παράδοση ἀπὸ τὴν ὁποία
προέρχονταν.

Παρὰ ταῦτα, μεταξὺ τῶν ἄμεσων προκατόχων τοῦ
Σλαίερμάχερ, ὁ φιλόλογος Φρειδερίκος Ἄστ εἶχε ξεκάθα-
ρες ἀπόψεις ὡς πρὸς τὸ ἔργο τῆς ἐρμηνευτικῆς. Κατὰ τὴν
ἀντίληψή του, ἡ ἐρμηνευτικὴ καλεῖται νὰ διαδραματίσει
ρῶλο μεσάζοντος, δηλαδὴ νὰ ἐναρμονίσει τίς αὐθεντικὲς
παραδόσεις τῆς ἀρχαιότητος μὲ τὸν χριστιανισμό. Ἀπέν-
αντι στὸν Διαφωτισμό, ἡ ὀπτικὴ αὐτὴ θὰ δημιουργήσῃ
νέα κατάσταση, ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι τὸ ζήτημα δὲν εἶναι
πλέον πῶς θὰ συμφιλιωθεῖ ἡ αὐθεντία τῆς παραδόσεως μὲ
τὴ φυσιοκρατία, ἀλλὰ πῶς θὰ συσχετισθοῦν δύο διαφορε-
τικὲς παραδόσεις. Ὁ Ἄστ δὲν θὰ πάψει ἐντούτοις νὰ στο-
χάζεται πῶς μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ οὐσιαστικὴ καὶ συγκε-
κριμένη συμφωνία ἀνάμεσα στὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸν χρι-
στιανισμό, διαφυλάσσοντας ἔτσι τὸ ἐπιτεταγμένον ἔργο
μᾶς ἐρμηνευτικῆς μὴ τυπικοῦ χαρακτήρα· ἔργο πού θὰ
λησμονηθεῖ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Σλαίερμάχερ καὶ τῶν δια-
δόχων του. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ φιλόλογος Ἄστ κατάφερε νὰ
μὴν περιπέσει στὴν ἴδια λήθη, ὀφείλεται στὴν πνευματικὴ

δύναμη τῶν ἰδεαλιστῶν φιλοσόφων καὶ προπαντὸς τοῦ Σέλ-
λιγκ, πού ἦταν καὶ ἡ πηγὴ τῆς ἔμπνευσῆς του.

*
* *

Σήμερα, χάρις στὴν ὑπαρκτικὴ ἀνάλυση τοῦ Χαϊντεγγερ,
ἀνακαλύπτουμε γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ τὸ νόημα τῆς κυκλι-
κῆς διάθρωσης πού χαρακτηρίζει τὴν κατανόηση. Ἴδου
τί διαβάζουμε στὸν Χαϊντεγγερ: «Δὲν μπορούμε νὰ ἀπα-
ξιώσουμε τὸν κύκλο αὐτό, χαρακτηρίζοντάς τον φαῦλο,
ἔστω κι ἂν διαπράξουμε τὸ ἴδιο ἀμάρτημα. Ὁ κύκλος συγ-
κρούπει μέσα του μιὰν αὐθεντικὴ δυνατότητα τοῦ πλέον
ἀρχέγονου εἰδένα πού δὲν μπορεῖ νὰ συλληφθεῖ ὀρθῶς
παρὰ μόνον ἂν παραδεχθοῦμε ὅτι πᾶσα ἐξήγηση (ἡ ἐρμή-
νευση) ἔχει ὡς πρώτη, παραμόνιμη καὶ ὕστατη ὑποχρέω-
ση νὰ μὴν ἀφεθεῖ στὰ κεκτημένα καὶ στὶς προσυνηλημμέ-
νες γνώμες καὶ προλήψεις τῆς, ὅποιες κι ἂν εἶναι οἱ ἐνορά-
σεις καὶ οἱ δημοτικὲς ἔννοιες στὶς ὁποῖες στηρίζονται, ἀλ-
λὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὸ ἐπιστημονικὸ τῆς θέμα, ἀναπτύσσον-
τας τίς προλήψεις τῆς σύμφωνα μὲ “τὰ ἴδια τὰ πράγμα-
τα”»²².

Οἱ γραμμὲς αὐτὲς δὲν ἐκφέρουν μόνο τὰ ὅσα ἀπαιτοῦν-
ται γιὰ τὴν ἐκτέλεση τοῦ ἔργου τῆς κατανόησεως. Περι-
γράφουν καὶ μὲ ποιὸν τρόπο προχωρεῖ ἡ ἐρμηνεία πού ἀπο-
βλέπει στὴν κατανόηση ἐκείνη μέτρο τῆς ὁποίας εἶναι τὸ
«ἴδιο τὸ πράγμα». Γιὰ πρώτη φορὰ ἐπιβεβαιώνεται ρη-

22. HEIDEGGER, *Sein und Zeit*, 1927, σελ. 153.

τῶς τὸ θετικὸ ὄντολογικὸ νόημα τοῦ κύκλου ποῦ ἐπάγεται ἢ κατανόηση. Κάθε αὐθεντικὴ κατανόηση ὀφείλει νὰ προφυλάσσεται καὶ ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν ἀλλόκοτων ἰδεῶν ποῦ διαπερνοῦν τὸ πνεῦμα καὶ ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς ποῦ ἐπιβάλλουν οἱ ἀσύνειδες συνήθειες τῆς σκέψεως. Εἶναι φανερὸ ὅτι, ἂν θέλει νὰ ἔχει αὐθεντικότητα, τὸ ἔταστικὸ βλέμμα πρέπει νὰ κατευθύνεται πρὸς «τὸ ἴδιον τὸ πρᾶγμα» καὶ μάλιστα μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε τὸ πρᾶγμα νὰ συλλαμβάνεται «προσωπικῶς». Ἐξίσου φανερὸ εἶναι ὅτι ἢ πιστὴ κατανόηση τοῦ νοήματος ἑνὸς κειμένου φέρ' εἰπεῖν δὲν εἶναι ἀπλῶς ζήτημα μιᾶς λίγο ἢ πολὺ ἀόριστης ἐπιθυμίας, οὔτε «εὐσεβῶν πόθων», ἀλλὰ συνιστᾷ τὴν ἴδιαν τὴν ἔννοιαν τοῦ προβλήματος ποῦ ὁ Χάϊντεγгер ὀρίζει μὲ τὶς λέξεις «πρῶτη, παραμόνιμη καὶ ὕστατη ὑποχρέωση» τῆς ἑρμηνευτικῆς ἐννόησης. Ἄρα ὁ κυκλικὸς χαρακτήρας τῆς κατανόησης εἶναι ἀκριβῶς ἢ κατάληξη τῆς προσπάθειας ποῦ καταβάλλει ὁ ἑρμηνευτὴς γιὰ νὰ παραμείνει μέσα στὰ αὐστηρὰ ὅρια τοῦ προγράμματος αὐτοῦ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ σφάλματα ποῦ ἐνδέχεται νὰ διαπράξει κατὰ τὶς ἔρευνές του.

Ἄς σταθοῦμε ἀκόμη μιὰ φορά στὸ ζήτημα τῆς ἑρμηνείας ἑνὸς κειμένου. Εὐθύς μόλις ἀνακαλύψει ὀρισμένα καταληπτὰ στοιχεῖα, ὁ ἑρμηνευτὴς σκιαγραφεῖ ἓνα πρῶτον σχέδιον γιὰ τὸ νόημα ὅλου τοῦ κειμένου. Τὰ πρῶτα σημαίνοντα στοιχεῖα ἀρχίζουν νὰ διαφαίνονται στὸ βαθμὸ ποῦ ἢ ἀνάγνωση ὠθεῖται ἀπὸ συγκεκριμένο λίγο πολὺ ἐνδιαφέρον. Ἡ κατανόηση τοῦ «πράγματος» ποῦ προβάλλει μπροστά μου, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἢ ἐπεξεργασία μιᾶς πρῶτης νοηματικῆς προβολῆς ποῦ ἐν συνεχείᾳ θὰ διορθώ-

νεταί, ἀνάλογα μὲ τὴν πρόοδο τῆς ἀποκρυπτογραφήσεως. Ἐδῶ βεβαίως, ἢ περιγραφή γίνεται ὑπὸ τύπον «βραχυλογίας», διότι ἢ σχετικὴ διαδικασία εἶναι πολὺ πιὸ πολύπλοκη: κατ' ἀρχάς, ἐὰν δὲν ἀναθεωρηθεῖ ἢ πρῶτη νοηματικὴ προβολή, δὲν θὰ ὑπάρχει τίποτε ποῦ νὰ μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει τὶς βάσεις μιᾶς νέας σημασίας· ἔπειτα, ἀλλὰ καὶ ταυτοχρόνως ἐπίσης, διάφορα ἀσύμφωνα προσχεδιάσματα θὰ φιλοδοξοῦν νὰ διαμορφώσουν τὴ νοηματικὴ ἐνότητα, ἕως ὅτου σκιαγραφηθεῖ ἢ «πρῶτη» ἑρμηνεία, βάσει τῆς ὁποίας οἱ εἰκαζόμενες ἔννοιες θὰ ἀντικατασταθοῦν ἀπὸ ἄλλες, πιὸ ἰσομέτρες πρὸς τὸ νόημα. Καὶ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀκατάπαυστην διαταλάντευση τῶν ἑρμηνευτικῶν στοχευμάτων μᾶς περιγράφει ὁ Χάϊντεγгер, δηλαδὴ τὴν κατανόηση ὡς διεργασία γιὰ τὴ διαμόρφωση μιᾶς νέας προβολῆς. Ὅποιος προχωρεῖ ἔτσι, διατρέχει πάντοτε τὸν κίνδυνον νὰ παραμείνει ἔκθετος στὴν ἐπιρροὴ τῶν ἰδίων τῶν προσχεδίων του· διατρέχει δηλαδὴ τὸν κίνδυνον ἢ πρόληψιν τὴν ὁποία σχημάτισε κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ μὴ συμφωνεῖ μὲ τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος. Σταθερὸ καὶ ἀδιάλειπτον ἔργον τῆς κατανόησης εἶναι ἢ ἐπεξεργασία αὐθεντικῶν προβολῶν ποῦ νὰ εἶναι σύμμετρες πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς κατανόησης. Μὲ ἄλλα λόγια, πρόκειται γιὰ ἓνα τόλμημα ποῦ περιμένει νὰ ἐπιβεβαιωθεῖ μὲ μίαν ἐπιβεβαίωση ἐκ μέρους τοῦ ἰδίου τοῦ ἀντικειμένου. Καὶ αὐτὸ ποῦ θὰ μπορούσαμε νὰ χαρακτηρίσουμε ἐδῶ ὡς ἀντικειμενικότητα, δὲν εἶναι τίποτε περισσότερο παρὰ ἢ ἐπιβεβαίωση μιᾶς ὀρισμένης πρόληψεως ποῦ παρέχεται κατὰ τὴν ἴδιαν τὴν διάρκειαν τῆς ἐπεξεργασίας τῆς. Διότι, πῶς ἄλλοιῶς θὰ ἀντιληφθοῦμε ὅτι μία πρόληψιν εἶναι αὐθαιρέτη καὶ δὲν ἀνταποκρίνεται στὸ

ἐπιτεταγμένο ἔργο, ἐὰν δὲν τὴν ἀντιπαραθέσουμε πρὸς τὸ ἴδιο τὸ πράγμα, τὸ μόνο ἄλλωστε πού μπορεῖ νὰ ἀποδείξει τὴ μηδαμινότητά της; Ὡστε λοιπὸν γιὰ κάθε ἐρμηνεία κειμένου, ὁ ἐρμηνευτὴς ὀφείλει πρῶτα πρῶτα νὰ ἀναλογισθεῖ τίς προσχηματισμένες ιδέες πού ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν «ἐρμηνευτικὴ κατάσταση» στὴν ὁποία βρίσκεται. Ὅφειλε δὲ νὰ τίς νομιμοποιήσῃ, νὰ ἀναζητήσῃ δηλαδὴ τὴν καταγωγὴ καὶ τὴν ἀξία τους.

Ἔτσι μπορούμε νὰ καταλάβουμε γιὰ ποιὸ λόγο τὸ ἐρμηνευτικὸ ἔργο, ὅπως περιγράφεται ἀπὸ τὸν Χαΐντεγκερ, δὲν ἀφορᾷ ἀπλῶς καὶ μόνο στὴν υἰοθέτηση μιᾶς ὀρισμένης μεθόδου. Ἀπαιτεῖ ἀντιθέτως μιὰ ριζοσπαστικὴ σύλληψη τοῦ ἔννοεῖν, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει ἤδη καὶ μὲ ὅποιον κατανοεῖ.

Ὡς παράδειγμα τῆς μεθοδεύσεως γιὰ τὴν ὁποία μόλις ἔκανα λόγο, ἄς φέrouμε στὸ νοῦ μας τὰ ζητήματα πού ἀνακύπτουν, ὅταν ἀσχολούμαστε μὲ τὴν ἀνάλυση ἑνὸς ἀρχαίου κειμένου ἢ μὲ τὴν μετάφρασή του. Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ ἀντιληφθεῖ κανένας ὅτι σημεῖο ἀφετηρίας τοῦ ἐγχειρήματος εἶναι νὰ προσπαθήσουμε νὰ συλλάβουμε τὸν ἐντελῶς προσωπικὸ τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον ὁ συγγραφέας χρησιμοποιεῖ τίς λέξεις καὶ τίς σημασίες στὸ κείμενό του: γιατί θὰ ἦταν πράγματι μεγάλη αὐθαιρεσία, ἂν θέλαμε νὰ καταλάβουμε τὸ κείμενο μὲ γνώμονα τὸ δικό μας λεξιλόγιο καὶ τὴ δική μας ἐννοιολογικὴ σκευή. Εἶναι ὀφθαλμοφανές ὅτι ἡ κατανόησή μας πρέπει νὰ καθοδηγεῖται ἀπὸ τίς γλωσσολογικὲς χρήσεις τῆς ἐποχῆς ἢ τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα. Χρειαζέται ὁμως νὰ διερωτηθοῦμε πῶς ἐπιτελεῖται τὸ ἔργο αὐτὸ in concreto σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ κυρίως τὴ

σημαντικὴ: πῶς θὰ διακρίνουμε τὴν ἀσυνήθιστη γλῶσσα ἐν γένει ἀπὸ τὴν ἀσυνήθιστη γλῶσσα τοῦ ἀναγιγνωσκόμενου κειμένου; Ἡ μόνη δυνατὴ ἀπάντηση ἐδῶ εἶναι νὰ καταστεῖ σαφές ὅτι ἡ εἰσαγωγικὴ μας μύηση τελεῖται κατ' ἀναγκαιότητα ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ κείμενο: πρόκειται γιὰ τὴν ἐμπειρία τῆς ἀποτυχίας ἢ ὁποῖα, εἴτε γιατί δὲν καταλαβαίνουμε γρὶ ἀπὸ τὸ κείμενο, εἴτε γιατί ἡ ἀπόκριση πού μᾶς δίνει τὸ κείμενο ἔρχεται σὲ ἀντίφαση μὲ τίς δικές μας προλήψεις, μᾶς ἀποκαλύπτει τὴ δυνατότητα μιᾶς ἀσυνήθιστης γλωσσολογικῆς χρήσεως.

Αὐτὸ πού ἰσχύει γιὰ τοὺς ὑπόρρητους στόχους μιᾶς ὀρισμένης γλωσσολογικῆς χρήσεως, γιὰ τίς σημαίνουσες τάσεις μὲ τίς ὁποῖες εἶναι φορτισμένες οἱ λέξεις, ἰσχύει ἀκόμα περισσότερο γιὰ τίς προλήψεις μας ἀναφορικὰ μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ κειμένου, προλήψεις οἱ ὁποῖες προδιαθέτουν θετικὰ καὶ τὴν προκατανόησή μας. Ἡ περίπτωση αὐτὴ ἐπομένως εἶναι πολὺ πιὸ πολύπλοκη ἀπὸ τὴν προηγούμενη.

Εἶναι κοινῶς παραδεκτὸ ὅτι, ὅταν μιλάμε στὴν τρέχουσα γλῶσσα, χρησιμοποιοῦμε τίς λέξεις μὲ τὴ συνήθη τους ἔννοια. Καὶ ἐνῶ αὐτὸ τὸ θεωροῦμε δεδομένο, δὲν θεωροῦμε ἐξίσου δεδομένο ὅτι ἡ σκέψη ἢ καλύτερα «τὰ λεγόμενα τοῦ ἄλλου» πού ὑπέπεσαν στὴν ἀντίληψή μου εἶναι αὐθιπὸστατα, γιὰ τὸ λόγο ἀκριβῶς ὅτι συλλήφθηκαν ὀργανικῶς ἐνσωματωμένα μέσα στὸ δικό μου σύστημα ἀπόψεων καὶ προσδοκιῶν. Τὸ ὅτι «συλλαμβάνω» κάτι πού λέγεται πρὸς ἑμένα, δὲν συνεπάγεται ὅτι τὸ «ἐγκρίνω» ἀμέσως. Ἐξυπνοεῖται πάντοτε ὡς προκαταρκτικὴ προϋπόθεση ὅτι λαμβάνω γνώση «τῶν λεγομένων τοῦ ἄλλου», χωρὶς αὐτὸ νὰ δεσμεύει τίς προσωπικὲς μου γνώμες.

Ἡ διάκριση εἶναι καθ' ὅλα βάσιμη. Πρέπει ὅμως νὰ προστεθεῖ ὅτι εἶναι σχεδὸν ἀδύνατο, τῆ στιγμῆ πού λαμβάνω γνώση «τῶν λεγομένων τοῦ ἄλλου», νὰ μὴ συναισθανθῶ ipso facto πὼς καλοῦμαι νὰ λάβω θέση· καὶ ἡ συνήθεια μάλιστα μὲ προδιαθέτει θετικὰ ἀπέναντί τους. Ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ἔτσι τί ἐννοοῦμε τώρα λέγοντας ὅτι ἡ ἐρμηνευτικὴ πρόθεση προϋποθέτει πάντοτε μιὰ ὀλίσθησις πρὸς τὴν κατεύθυνση ἐνὸς ἐρωτήματος διαφορετικῆς τάξεως: ποιὸ εἶναι τὸ «ἀποδεκτὸ» νόημα μιᾶς ἐκφερόμενης «γνώμης», τὸ «ὀλοκληρώσιμο» νόημα μιᾶς σημασίας; Τὸ ὅτι σὲ μιὰ συγκεκριμένη κατάστασις οἱ δύο στιγμὲς εἶναι ἀδιαχώριστες, αὐτὸ εἶναι προφανές· ἡ μεταγενέστερη στιγμή, ἡ στιγμή πού εἶναι κάτι ἐπὶ πλέον ἀπὸ τὴν ἀπλή «συλλήψη» τοῦ νοήματος, ἐπικαθορίζει ἐφεξῆς τὸ συγκεκριμένο νόημα τῆς ἴδιας τῆς «συλλήψεως», καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς παρεμβάλλεται τὸ πρόβλημα τῆς ἐρμηνευτικῆς.

Ποιὲς εἶναι πράγματι οἱ ἐπιπτώσεις τῆς περιγραφῆς αὐτῆς; — Ἄλλὰ μὴ μοῦ ἀποδίδετε πράγματα πού δὲν εἶπα· διότι δὲν εἶπα ὅτι, ὅταν ἀκούει κανεὶς κάποιον ἄλλο, ἢ ὅταν διαβάσει ἓνα κείμενο, ὀφείλει νὰ ξεχάσει τίς γνώμεις του ἢ ὅτι ἀπαγορεύεται νὰ σχηματίσει προκαταβολικῶς μιὰν ἰδέα γιὰ τὸ νοηματικὸ τους περιεχόμενο. Στὴν πραγματικότητα, ὅταν ἀνοίγομαι πρὸς τὰ «λεγόμενα τοῦ ἄλλου», πρὸς ἓνα κείμενο κλπ., σημαίνει ὅτι τὰ λεγόμενα ἔχουν κίολας ἐνταχθεῖ μέσα στὸ σύστημα τῶν γνώμῶν μου, ἢ ὅτι ἐγὼ ὁ ἴδιος λαμβάνω θέση ἀπέναντί τους. Μὲ ἄλλα λόγια: εἶναι ἀλήθεια καὶ ἀπὸ ὅλους ἀποδεκτὸ πὼς τὰ «λεγόμενα τοῦ ἄλλου» μποροῦν αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ νὰ ἔχουν ἀπεριόριστο ἀριθμὸ διαφορετικῶν ἐννοιῶν (σὲ ἀντίθεση μὲ τίς

σχετικὰ τέλειες συμφωνίες πού παρουσιάζουν οἱ λέξεις τοῦ λεξικοῦ)· ἀλλὰ in concreto, ὅταν ἀκούμε κάποιον νὰ μιλάει ἢ ὅταν διαβάσουμε ἓνα κείμενο μὲς ἀπὸ τὴν κατάστασις στὴν ὁποία βρισκόμαστε, ἀσκοῦμε ἓνα εἶδος διακριτικῆς μεταχείρισης ὑπὲρ τῶν πιθανῶν νοημάτων — αὐτῶν δηλαδή πού ἐμεῖς θεωροῦμε ὡς πιθανά — καὶ ἀπορρίπτουμε ὅσα ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα μᾶς φαίνονται «ἐκ τῶν προτέρων ἄτοπα». Καὶ γιὰ τοῦτο ἄλλωστε, παρὰ τίς ἰσχυρὲς προαιρέσεις ὑπὲρ τοῦ «γράμματος», ἀκολουθοῦμε τὴ θυσιαστικὴ τάση τῆς φύσεώς μας, χαρακτηρίζοντας ὡς «ἀδύνατα» ὅσα δὲν κατορθώνουμε νὰ ἐντάξουμε στὸ δικό μας σύστημα προλήψεων.

Πλὴν ὅμως ἡ γνήσια πρόθεση τῆς κατανόησης ἔγκειται σὲ τοῦτο, ὅτι ἀπὸ ἓνα κείμενο πού μελετοῦμε καὶ θέλουμε νὰ τὸ καταλάβουμε, προσδοκοῦμε πάντα νὰ μᾶς μάθει κάτι. Ἡ συνείδησις πού ἔχει στοιχειωθεῖ σύμφωνα μὲ τίς ἀπαιτήσεις τῆς γνήσιας ἐρμηνευτικῆς στάσεως θὰ εἶναι ἐκ τῶν προτέρων ἀντιληπτικὴ τοῦ ἐντελῶς ξενικοῦ καὶ ἀνοίκειου χαρακτήρα τοῦ πράγματος τὸ ὁποῖο προσδέχεται ἔξωθεν. Παραταῦτα ἡ ἀντιληπτικὴ αὐτὴ ἰδιότητα δὲν ἀποκτᾶται μέσῳ τῆς ἀντικειμενιστικῆς «οὐδετερότητας»: δὲν εἶναι οὔτε δυνατό, οὔτε ἀναγκαῖο, ἀλλ' οὔτε εὐκταῖο νὰ θέσουμε τὸν ἑαυτό μας σὲ παρενθέσεις. Ἡ ἐρμηνευτικὴ στάσις προϋποθέτει μιὰν ὀρισμένη συνειδητοποίηση ἢ ὁποῖα, ἀφοῦ ἐντοπίσει τίς γνώμεις καὶ τίς προκαταλήψεις μας, τίς ὑπογραμμίζει καὶ ταυτοχρόνως αἶρει τὸν ὑπερβολικὸ χαρακτήρα τους. Μόνον ὅταν κατορθώνουμε νὰ ἐνεργοποιήσουμε τὴν στάσις αὐτὴ, δίνουμε στὸ κείμενο τὴ δυνατότητα νὰ προβάλει μὲ τὴ διαφορετικὴ του ὑπαρξή

καὶ νὰ ἐκδηλώσει τὴν οἰκεία του ἀλήθεια ἀπέναντι στὶς προσχηματισμένες ἰδέες ποὺ τοῦ ἀντιπαρατάσσουμε ἐκ τῶν προτέρων.

Οἱ φαινομενολογικὲς περιγραφὲς τοῦ Χαϊντεγγερ εἶναι ὀρθότατες, διότι στοὺς κόλπους τῶν δῆθεν νομιζόμενων «ἀμεσῶν δεδομένων» ἀξιοποιοῦν τὴν προληπτικὴ δομὴ ποὺ συγκροτεῖ τὴν ἐννόηση. Καὶ ὄχι μόνον. Τὸ *Sein und Zeit* εἶναι καὶ αὐτὸ ἓνα παράδειγμα ἐφαρμογῆς ἐπάνω σὲ συγκεκριμένη περίπτωση τοῦ καθολικοῦ ἐρμηνευτικοῦ ἔργου, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν προληπτικὴ δομὴ τῆς ἐννόησης. Στὸ *Sein und Zeit*, «συγκεκριμένη περίπτωση» εἶναι τὸ ὄντολογικὸ πρόβλημα. Ἄλλὰ τὸ ἐρώτημα ποὺ ἀπευθύνει κανεὶς πρὸς τὴν ὄντολογία πρέπει νὰ τεθεῖ κατὰ τρόπον συγκεκριμένο, χωρὶς δηλαδὴ νὰ γίνεταί ἀφαίρεση τῆς πυκνότητος τῆς ἐρμηνευτικῆς κατάστασης ποὺ καθορίζει τὸ νόημα τοῦ ἐρωτήματος. Γιὰ νὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ ἐξήγηση τῆς ἐρμηνευτικῆς κατάστασης τοῦ «ὄντολογικοῦ ἐρωτήματος», ἤγουν «τὰ κεκτημένα, οἱ προσυνηλημμένες γνώμες καὶ οἱ προλήψεις» περὶ αὐτοῦ, εἶναι ἀπαραίτητο κατὰ τὸν Χαϊντεγγερ νὰ ὑποβληθεῖ σὲ δοκιμασία τὸ γενικότερο «ὄντολογικὸ ἐρώτημα», καὶ γιὰ τοῦτο τὸ θέτει συστηματικὰ πρὸς ὅλες τὶς ἀποφασιστικὰς στιγμὰς τῆς ἱστορίας τῆς μεταφυσικῆς. Εἶναι πρόδηλο ὅτι τὸ ἐγχείρημα τοῦ Χαϊντεγγερ γίνεται σὲ συνάρτηση μὲ τὸ καθολικὸ αὐτὸ ἔργο, τὸ ὁποῖο ὅμως δὲν φανερώνεται καθ' ὅλη τὴν κλίμακα τῶν ἀπαιτήσεών του, παρὰ μόνον στὴν ἱστοριοερμηνευτικὴ συνείδηση.

Ἐξ οὗ καὶ ἡ πιεστικὴ ἀνάγκη νὰ ἀπεργασθοῦμε μέσα μας μίαν συνείδηση ποὺ θὰ καθοδηγεῖ καὶ θὰ ἐλέγχει τὶς

προλήψεις οἱ ὁποῖες ἐνέχονται στὰ γνωστικά μας ἐγχειρήματα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἐξασφαλίζεται ἡ ἀληθινὰ ἐγκυρη κατανόηση ἀφοῦ συνδέεται στενὰ μὲ τὸ ἄμεσο ἀντικείμενο τῶν προθέσεών μας. Καὶ αὐτὸ ἐννοεῖ ὁ Χαϊντεγγερ, ὅταν ἀξιώνει ἀπὸ μᾶς «νὰ ἀσφαλίσουμε τὸ ἐπιστημονικὸ μας θέμα, ἀναπτύσσοντας τὰ κεκτημένα καὶ τὶς προσυνηλημμένες γνώμες καὶ τὶς προλήψεις μας, σύμφωνα μὲ “τὰ ἴδια τὰ πράγματα”» ποὺ ἀποτελοῦν τὸν ὀρίζοντά τους.

*
* *

Δὲν πρόκειται ἀσφαλῶς νὰ μᾶς προσάψει κανεὶς ὅτι προχωροῦμε πολὺ μακριά, ἐάν, προεκτείνοντας τὶς ἀναλύσεις αὐτές, ἰσχυρισθοῦμε ὅτι ἡ ἱστορικὴ συνείδηση δὲν ἀποτελεῖ πλέον μίαν ἐλεύθερη προβολή. Εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴ συνείδηση νὰ διαγνώσει τὶς παλαιὲς προκαταλήψεις καὶ τὶς τρέχουσες προλήψεις τῆς. Χωρὶς αὐτὴ τὴν «κάθαρση», τὸ φῶς ποὺ μᾶς παρέχει ἡ ἱστορικὴ συνείδηση γίνεται ἀμυδρὸ καὶ ἀνενεργό. Χωρὶς τὴν «κάθαρση» αὐτή, οἱ γνώσεις μας περὶ τῆς «ἐτερότητας» τοῦ ἱστορικοῦ ἀντικειμένου δὲν εἶναι παρὰ ἀπλὲς ἀναγωγές· ἡ γνωστικὴ μεθόδευση ποὺ ἐνέχει προκαταλήψεις ἢ προλήψεις καὶ προσχηματισμένες ἰδέες περὶ τῆς μεθόδου καὶ περὶ τοῦ πῶς «ὀφείλει» νὰ εἶναι τὸ ἱστορικὸ δεδομένο, καθιστοπεδώνει τὴν ἐμπειρία καὶ καταλλάγει ἀναπόφευκτα νὰ προδίδει τὴν ἰδιαιτερότητα τοῦ «ἄλλου».

Θὰ ἐξετάσουμε τώρα πῶς μπορούμε νὰ ἀξιοποιήσουμε, στὸ πεδίο τῆς ἐρμηνευτικῆς, τὰ ὅσα διαπιστώσαμε σχετικὰ μὲ τὴν «πραγματωμένη» ἱστορικὴ συνείδηση. Καὶ ἐδῶ

ἐπίσης, ἡ χαϊντεγγεριανή περιγραφή τοῦ ἑρμηνευτικοῦ κύκλου ἀποτελεῖ σπουδαία καμπή. Διότι οἱ προγενέστερες θεωρίες περιορίζονται στὰ πλαίσια μιᾶς καθαρὰ τυπικῆς σχέσεως μεταξύ τοῦ ὅλου καὶ τῶν μερῶν. Γιὰ νὰ ἐκφράσουμε τὸ ἴδιο πράγμα ἀπὸ ὑποκειμενικὴ σκοπιά, θὰ χαρακτηρίσουμε τὸν ἑρμηνευτικὸ κύκλο ὡς ἓνα εἶδος διαλεκτικῆς σχέσεως ἀνάμεσα στὴ «μαντεία» τοῦ νοήματος τοῦ ὅλου καὶ στὴν περαιτέρω ἐξήγηση αὐτοῦ διὰ τῶν μερῶν. Μὲ ἄλλα λόγια: σύμφωνα μὲ τίς θεωρίες τοῦ Ρωμαντισμοῦ, ἡ κυκλικὴ κίνηση δὲν εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ μία ἑλλειπῆς – ἂν καὶ ἀναγκαία – μορφή τῆς ἔρευνας. Ἄφου διατρέξει τὸ κείμενο πρὸς ὅλες τίς κατευθύνσεις καὶ ἐντοπίσει ὅλες τίς ἀρθρώσεις του, ἡ κυκλικὴ κίνηση ἐξαφανίζεται τελικῶς κάτω ἀπὸ τὸ φῶς μιᾶς τέλειᾶς κατανόησης. Στὸν Σλάιερμάχερ, τούτῃ ἢ θεωρία τῆς ἑρμηνευτικῆς κατανόησης φθάνει στὸ ἀπόγειό της μὲ τὴν ἰδέα μιᾶς καθαρὰ καὶ ἀπολύτως ὑποκειμενικῆς μαντικῆς ἐνέργειας ἐκ μέρους τοῦ ὑποκειμένου. Μιὰ τέτοια ἰδέα περὶ ἑρμηνευτικῆς κατανόησης δὲν μπορεῖ προφανῶς νὰ ἐγγυηθεῖ τὸ ἀπαράβατο αὐτοῦ πού, ἀνοίκει καὶ μυστηριῶδες, κρύβεται στὰ κείμενα. Ὁ Χαϊντεγγερ ἀντιθέτως, ὅταν περιγράφει τὸν κύκλο τῆς ἐννοήσεως, ἐμμένει γενναῖα στὸ γεγονός ὅτι ἡ κατανόηση ἐνός κειμένου δὲν παύει ποτὲ νὰ προσοικονομεῖται ἀπὸ τὴν προληπτικὴ ὁρμὴ τῆς προκατανόησης.

Ἄς προχωρήσουμε ἀκόμη ἓνα βῆμα. Ἐλεγα ὅτι ἡ κατανόηση μπορεῖ νὰ χαρακτηριθεῖ ὡς ἓνα σύνολο κυκλικῶν σχέσεων μεταξύ τοῦ ὅλου καὶ τῶν μερῶν αὐτοῦ. Ὁ χαρακτηρισμὸς κυκλικὴ σχέση πρέπει ὥστόσο νὰ συμ-

πληρωθεῖ μὲ ἓναν ἐπιπρόσθετο διορισμό· θὰ χρησιμοποιουσα εὐχαρίστως τὴν ἔκφραση προσύλληψη τῆς «ἐντελοῦς συνοχῆς» (Vorgriff der Vollkommenheit). Ἡ «ἐντελής συνοχή» ἔχει κατ' ἀρχὰς τὴν ἐννοια μιᾶς προσύλληψης τυπικῆς φύσεως, εἶναι μία «ιδέα». Ἐνεργοποιεῖται ὅμως πάντοτε ὅταν πρόκειται νὰ κατανοήσουμε. Δηλώνει ὅτι τίποτε δὲν εἶναι τῶ ὄντι κατανοητό, ἐὰν δὲν παρουσιασθεῖ ἐμπράκτως ὑπὸ μορφήν νοηματικῆς συνοχῆς. Ἔτσι, τὸ γεγονός, παραδείγματος χάριν, ὅτι σκοπεύουμε νὰ ἀρχίσουμε τὴν ἀνάγνωση ἐνός κειμένου σημαίνει πῶς ἀπὸ ἐκείνη τὴ στιγμή καὶ ὕστερα θεωροῦμε τὸ κείμενο «συνεκτικό», ὅσο τουλάχιστον ἢ προϋπόθεση αὐτὴ δὲν ἀποδεικνύεται ἀνεπαρκῆς ἢ, μὲ ἄλλα λόγια, ὅσο τὸ μήνυμα τοῦ κειμένου δὲν ἀποβαίνει ἀκατανόητο. Ἐὰν ναί, γενναῖα ἀμέσως ἀμφιβολία καὶ θέτουμε σὲ κίνηση τὸν κριτικὸ μας μηχανισμό. Δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ διευκρινισθοῦν ἐδῶ οἱ κανόνες πού διέπουν τὴν ἐν λόγῳ κριτικὴ ἐξέταση, ἀφού ἡ αἰτιολόγησή τους ἔτσι κι ἄλλοιῶς δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ διαχωρισθεῖ ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη κατανόηση τοῦ κειμένου. Ἀποδεικνύεται ἔτσι ὅτι ὁ ὁδηγὸς τῆς κατανόησής μας, ἡ προσύλληψη τῆς ἐντελοῦς συνοχῆς, ἔχει τοῦ λοιποῦ ἓνα ὀρισμένο περιεχόμενο πού δὲν εἶναι ἀπλῶς τυπικοῦ χαρακτήρα. Καὶ ὄντως, ἡ συγκεκριμένη ἐνέργεια τῆς κατανόησης δὲν προϋποθέτει ἀπλῶς καὶ μόνο τὴν ὕπαρξη μιᾶς ἐμμενοῦς νοηματικῆς ἐνότητας: ἡ κατανόηση ἐνός κειμένου προϋποθέτει ἐπίσης ὅτι καὶ ἡ ἴδια καθοδηγεῖται ἀπὸ ὑπερβατικὰς προσδοκίες, ἡ καταγωγή τῶν ὁποίων πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὴ σχέση πού ὑφίσταται μεταξύ τοῦ στοχεύματος τοῦ κειμένου καὶ τῆς ἀλήθειας.

Όταν λαμβάνουμε μιὰ ἐπιστολή, βλέπουμε τὰ πράγματα πού μᾶς ἀνακοινώνονται μὲ τὰ μάτια τοῦ ἀλληλογράφου μας· ἐνῶ ὅμως βλέπουμε τὰ πράγματα μὲ τὰ δικά του μάτια, πιστεύουμε ὅτι μᾶς γνωστοποιεῖται ὄχι ἡ προσωπική του γνώμη, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ συμβάν πού μᾶς ἀνακοινώνεται στὴν ἐπιστολή του. Ἐάν, κατὰ τὴν ἀνάγνωση μιᾶς ἐπιστολῆς, ἡ προσοχή μας στραφεῖ πρὸς τὶς σκέψεις τοῦ ἀλληλογράφου καὶ ὄχι πρὸς αὐτὸ πού ἐκεῖνος σκέπτεται, τότε ἐρχόμαστε σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἴδια τὴν ἔννοια τῆς ἐπιστολογραφίας. Ὁμοίως, οἱ προλήψεις τὶς ὁποῖες συνεπάγεται ἡ κατανόηση ἑνὸς τεκμηρίου πού μεταβιβάζεται μέσῳ τῆς ἱστορίας, ἀπορρέουν ἀπὸ τὶς σχέσεις μας μὲ τὰ «πράγματα» καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο μᾶς μεταβιβάστηκαν αὐτὰ τὰ «πράγματα». Ὅπως ἀκριβῶς δίδουμε πίστη στὶς εἰδήσεις μιᾶς ἐπιστολῆς, ὑποθέτοντας ὅτι ὁ ἀλληλογράφος μας παραβρέθηκε προσωπικῶς στὸ συγκεκριμένο συμβάν ἢ ὅτι εἶναι ἔγκυρα πληροφορημένος, ἔτσι δὲν ἀποκλείουμε καὶ τὴ δυνατότητα τὸ παραδεδομένο κείμενο νὰ ἔχει αὐθεντικότερη σχέση μὲ τὸ «ἴδιο τὸ πράγμα» ἀπὸ ὅ,τι οἱ δικές μας ὑποθέσεις. Μόνο ἡ ἀπογοήτευση πού θὰ δοκιμάζαμε ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι, ἂν καὶ ἀφήσαμε τὸ κείμενο νὰ μιλήσει μόνο του, ἐντούτοις δὲν καταφέραμε νὰ καταλήξουμε σὲ ἱκανοποιητικὸ ἀποτέλεσμα, θὰ μᾶς ὠθοῦσε ἐνδεχομένως νὰ προσπαθήσουμε νὰ τὸ «καταλάβουμε» καὶ ἀπὸ ψυχολογικὴ ἢ ἱστορικὴ ἀποψη.

Ἡ προσύλληψη τῆς ἐντελοῦς συνοχῆς προϋποθέτει λοιπὸν ὄχι μόνο ὅτι τὸ κείμενο εἶναι ἡ ἰσόμετρη ἔκφραση μιᾶς ὀρισμένης σκέψεως, ἀλλὰ καὶ ὅτι μᾶς μεταδίδει τὴν ἴδια τὴν ἀλήθεια. Ἐπιβεβαιώνεται ἔτσι ὅτι ἡ ἀρχέγονη σημα-

σία τῆς κατανόησης ἔγκειται στὸ «νὰ εἶσαι γνώστης τοῦ πράγματος» καὶ ὅτι μόνο κατ' ἐπέκταση λαμβάνει καὶ τὴν ἔννοια τοῦ συλλαμβάνω τὸ στόχευμα τοῦ ἄλλου ὡς προσωπική γνώμη. Ἐαναγυρίζουμε ἔτσι στὴν ἀρχέγονη προϋπόθεση κάθε ἐρμηνευτικῆς: πρέπει νὰ εἶναι μιὰ κοινὴ καὶ ἐμπεριεκτικὴ ἀναφορὰ στὰ «ἴδια τὰ πράγματα». Ἡ ἴδια αὐτὴ προϋπόθεση καθορίζει καὶ τὸ κατὰ πόσο εἶναι δυνατὴ ἡ σκόπευση ἑνὸς ἐνιαίου νοήματος, καὶ ἄρα τὸ κατὰ πόσο μπορεῖ νὰ ἐφαρμοστεῖ ἐμπράκτως ἡ προσύλληψη τῆς ἐντελοῦς συνοχῆς.

Ἄφου καταδείξαμε πόσο σπουδαῖο ρόλο διαδραματίζουν γιὰ τὴν κατανόηση ὀρισμένες ἀπολύτως θεμελιώδεις προλήψεις, δηλαδὴ κοινές σὲ ὅλους μας, μπορούμε τώρα νὰ ὀρίσουμε μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια τὴν ἔννοια τοῦ «ἀνήκου-με», ἢ γουν τὸν παράγοντα παράδοση στὸ πεδίο τῆς ἱστορικοερμηνευτικῆς συμπεριφορᾶς. Ἡ ἐρμηνευτικὴ πρέπει νὰ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἰδέα ὅτι κατανοῶ πάει νὰ πεῖ συνδέομαι μὲ τὸ ἴδιο τὸ πράγμα πού ἐκδηλώνεται μέσῳ τῆς παραδόσεως, καὶ ταυτοχρόνως μὲ μιὰ ὀρισμένη παράδοση μέσῳ τῆς ὁποίας μπορεῖ νὰ μοῦ μιλήσει «τὸ πράγμα». Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἐκεῖνος πού ἐπιτελεῖ ἔργο ἐρμηνευτικῆς κατανόησης πρέπει νὰ ἔχει ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ σχέση μας μὲ «τὰ πράγματα» δὲν εἶναι κάτι πού «ἐξυπακούεται», πού δὲν θέτει προβλήματα. Τὸ ἐρμηνευτικὸ ἔργο ἐδράζεται ἀκριβῶς στὴν ἔνταση πού ἀσκεῖται μεταξύ τῆς «οἰκειότητος» καὶ τοῦ «ἀνοίκειου ἢ ξενικοῦ» χαρακτήρα τοῦ μηνύματος πού μᾶς μεταβιβάζει ἡ παράδοση. Πλὴν ὅμως ἡ ἔνταση δὲν εἶναι ψυχολογικῆς φύσεως, ὅπως κατὰ τὸν Σλάιερμάχερ· συνιστᾷ ἀντιθέτως τὸ νόημα καὶ τὴ δομὴ τῆς ἐρμηνευτι-

κῆς ιστορικότητας. Ἀντικείμενο τῆς ἐρμηνευτικῆς διερώτησης δὲν εἶναι ἡ ψυχικὴ κατάσταση, ἀλλὰ τὸ «ἴδιο τὸ πράγμα» ποῦ μᾶς παραδίδεται ἀπὸ τὴν παράδοση. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν «οἰκείο» καὶ ταυτοχρόνως «ἀνοίκειο ἢ ξενικὸ» χαρακτήρα τῶν ἱστορικῶν μηνυμάτων, ἡ ἐρμηνευτικὴ διεκδικεῖ τρόπον τινὰ «θέση μεσάζοντος». Ὁ ἐρμηνευτὴς ἀνθέλκεται ἀπὸ δύο ἀντίρροπες δυνάμεις: ἀπὸ τὴ μίᾳ πλευρᾷ ἡ παράδοση στὴν ὁποία ἀνήκει, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ ἀπόστασή του πρὸς τὰ ἀντικείμενα ποῦ ἀποτελοῦν τὸ θέμα τῶν ἐρευνῶν του.

*

* *

Χάρη στὴν «ἐρμηνευτικὴν κατάσταση» ἡ ὁποία θέτει στὸ ἐξῆς τὴν ἐρμηνευτικὴν στὴν «καρδιὰ τῶν πραγμάτων», ἀναδεικνύεται ἓνα φαινόμενο ποῦ ὡς τώρα δὲν εἶχε προσεχθεῖ ὅσο ἔπρεπε. Πρόκειται γιὰ τὴ «χρονικὴ ἀπόσταση» καὶ γιὰ τὴ σημασία της ὡς πρὸς τὴν κατανόηση. Διότι, ἀντίθετα μὲ ὅ,τι συνήθως πιστεύεται, ὁ χρόνος δὲν εἶναι καμμιὰ χαράδρα ποῦ πρέπει νὰ ὑπερπηδήσουμε γιὰ νὰ ἐπανεύρουμε τὸ παρελθόν· εἶναι στὴν πραγματικότητα τὸ ἔδαφος τοῦ γίγνεσθαι, ὅπου καὶ ριζοβολεῖ τὸ παρόν. Ἡ «χρονικὴ ἀπόσταση» δὲν εἶναι μίᾳ ἀπόσταση ποῦ πρέπει νὰ διανύσουμε ἢ νὰ ὑπερπηδήσουμε, ὅπως ἤθελε ἡ ἀπλοϊκὴ προκατάληψη τοῦ ἱστορισμοῦ. Ἡ σχολὴ αὐτὴ εἶχε τὴν ἀφέλεια νὰ πιστεύει ὅτι ἡ ἱστορικὴ ἀντικειμενικότητα μποροῦσε νὰ ἐξασφαλισθεῖ, ἐὰν ὁ ἱστορικὸς κατόρθωνε νὰ εἰσέλθει στὴν ὀπτικὴ τῆς ἐποχῆς ποῦ μελετοῦσε καὶ νὰ σκεφθεῖ μὲ τίς ἐννοίες καὶ τίς παραστάσεις ποῦ «προσιδί-

άζαν» στὸ πνεῦμα της. Στὴν πραγματικότητα ὅμως ὄλο τὸ ζήτημα εἶναι νὰ καταστῆ ἡ «χρονικὴ ἀπόσταση» θεμέλιο μιᾶς θετικῆς καὶ παραγωγικῆς δυνατότητας τῆς κατανόησως. Ἡ «χρονικὴ ἀπόσταση» δὲν εἶναι ἓνα κενὸ ποῦ πρέπει νὰ ὑπερπηδηθεῖ, ἀλλὰ ζῶσα συνέχεια τῶν στοιχείων ποῦ συσσωρεύονται γιὰ νὰ ἀποτελέσουν μίᾳ παράδοση, στὸ φῶς τῆς ὁποίας ἐπιφαίνονται ὅλα ὅσα φέρουμε μαζί μας ἀπὸ τὸ παρελθόν καὶ ὅλα ὅσα μᾶς παραδίδονται.

Δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολή, ἂν στὸ σημεῖο αὐτὸ κάναμε λόγο περὶ παραγωγικότητας τῆς ἱστορικῆς διεργασίας. Ὅλοι ἔχουμε συναίσθηση πόσο αὐθαίρετες γίνονται οἱ κρίσεις μας, ὅσο οἱ ἰδέες μας δὲν ἔχουν διαφωτισθεῖ ἀπὸ τὴν ἀπόσταση τοῦ χρόνου. Γιὰ νὰ περιορισθοῦμε σὲ ἓνα παράδειγμα, ἂς φέρουμε κατὰ νοῦ τὴν ἀβεβαιότητα ποῦ χαρακτηρίζει τίς αἰσθητικὲς μας θέσεις ἐναντι τῆς σύγχρονης τέχνης· εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι πρόκειται γιὰ ἀνεξέλεγκτες προκαταλήψεις ποῦ ἀποκρύπτουν τὸ ἀληθινὸ περιεχόμενο—αὐθεντικὸ ἢ ὄχι—τῶν ἰδίων τῶν ἔργων. Γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἰδοῦμε ἂν πρόκειται περὶ ἀριστουργημάτων ἢ ὄχι, καὶ νὰ ἀνακαλύψουμε τὴν ἀληθινὴν σημασία ποῦ θὰ ἐπέτρεπε στὴ σύγχρονη τέχνη νὰ λάβει τὴ θέση της στὴ σφαῖρα μιᾶς ἀδιάσπαστης παράδοσης, χρειάζεται πρῶτα νὰ ἐξαλειφθοῦν οἱ σχέσεις τῆς ἐπικαιρότητας. Αὐτὸ βεβαίως δὲν γίνεται ἀπὸ τὴ μίᾳ στιγμῇ στὴν ἄλλη, ἀλλὰ βαθμιαῖα στὸ πλαίσιο μιᾶς ἀπροσδιόριστης διεργασίας. Ἡ «χρονικὴ ἀπόσταση» ἡ ὁποία διενεργεῖ τὴ διήθηση δὲν εἶναι μέγεθος προσδιοριστό, ἀλλὰ ἐξελίσσεται κατὰ τὴ συνεχῆ κίνηση τῆς ἐκκαθολικεύσεως. Ἡ ἐκκαθολικέυση, κεκαθαμένη ὑπὸ τοῦ χρόνου, εἶναι μίᾳ δεύτερη παραγωγικὴ

πτυχή τῆς χρονικότητας. Ἔργο τῆς τελευταίας εἶναι ἡ ἀξιοποίηση ἑνὸς νέου εἶδους «προκαταλήψεων». Πρόκειται γιὰ «προκαταλήψεις» πού δὲν εἶναι οὔτε μεροληπτικές, οὔτε ἐπὶ μέρους, ἀλλὰ πού συγκροτοῦν ἀντίθετα τὶς ἐδραιωμένες κατευθυντήριες ιδέες τῆς ἀληθινῆς κατανόησης.

Ἔτσι διευκρινίζεται καὶ πάλι τὸ ἔργο τῆς ἐρμηνευτικῆς. Μόνον ὅταν κατανοήσουμε τὸ φαινόμενο τῆς «χρονικῆς ἀπόστασης» καὶ διακριθῶσουμε τὴν ἔννοιά του, μπορούμε νὰ προχωρήσουμε στὸ καθαυτὸ κριτικὸ ἔργο τῆς ἐρμηνευτικῆς, δηλαδή νὰ διαχωρίσουμε τὶς προκαταλήψεις πού τυφλώνουν ἀπὸ τὶς προκαταλήψεις πού φωτίζουν, τὶς ψευδεῖς ἀπὸ τὶς ἀληθεῖς προκαταλήψεις. Χρειάζεται νὰ ἐκτοπισθοῦν ἀπὸ τὴν κατανόηση οἱ προκαταλήψεις πού τὴν καθοδηγοῦν, γιὰ νὰ καταστεῖ δυνατὴ ἡ ἀποδέσμευση τῶν «ἄλλων στοχευμάτων» τῆς παράδοσης, πράγμα τὸ ὁποῖο σημαίνει ὅτι ἐξασφαλίζεται ἡ δυνατότητα πού ἔχει ἕνα πράγμα νὰ κατανοεῖται ὡς ἄλλο.

Ὅταν κάτι καταγγέλλεται ὡς προκατάληψη, παύει νὰ ἰσχύει ἡ θεωρούμενη ἐγκυρότητά του· καὶ ὄντως, μία προκατάληψη ἐπενεργεῖ ἐπάνω μας ὡς προκατάληψη μὲ τὴν κύρια σημασία τοῦ ὄρου, στὸ βαθμὸ πού δὲν τὴν συνειδητοποιοῦμε ἀρκετά. Μία προκατάληψη ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐντοπισθεῖ καὶ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ, ὅσο τελεῖ ἐν ἐνεργείᾳ· χρειάζεται κατὰ κάποιον τρόπο νὰ τὴν ἐρεθίσουμε. Ὁ ἐρεθισμὸς τῶν προκαταλήψεών μας εἶναι ἀκριβῶς ὁ καρπὸς μιᾶς νέας συνάντησης μὲ τὴν παράδοση ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ ἀπέρρευσαν κατὰ πᾶσα πιθανότητα οἱ προκαταλήψεις μας. Αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο ἀπαιτεῖται πράγματι προσ-

πάθεια κατανοήσεως, εἶναι αὐτὸ πού ἐκδηλώνεται ἐκ τῶν προτέρων καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ὑπὸ μορφήν ἐτερότητας. Ξαναγυρίζουμε λοιπὸν σὲ μία ἀπὸ τὶς διαπιστώσεις πού κάναμε προηγουμένως, ὅτι δηλαδή τὸ ἔργο τῆς κατανοήσεως ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμή πού κάτι μᾶς ἐγκαλεῖ. Καὶ ἀφοῦ γνωρίζουμε τώρα ποιά εἶναι ἡ ἀκριβὴς ἔννοια τοῦ ἰσχυρισμοῦ αὐτοῦ, ἀπαιτοῦμε ipso facto νὰ τεθοῦν σὲ παρενθέσεις οἱ προκαταλήψεις. Φθάνουμε ἔτσι στὸ πρῶτο μας συμπέρασμα: τὸ γεγονός ὅτι τίθενται σὲ παρένθεση οἱ κρίσεις μας ἐν γένει, καὶ πρῶτες πρῶτες φυσικὰ οἱ δικές μας προκαταλήψεις, μᾶς ἐπιβάλλει τελικῶς τὴν ὑποχρέωση νὰ ἀναλογισθοῦμε μὲ ριζικὸ τρόπο τὴν ἴδια τὴν ἰδέα τῆς ἐρωτήσεως.

*

* *

Ἡ οὐσία τῆς ἐρωτήσεως ἔγκειται στὴν ἐκγύμνωση τῶν δυνατοτήτων καὶ στὴ διατήρησή τους σὲ κατάσταση ἐτοιμότητας. Θὰ ἰδοῦμε παρακάτω μὲ ποιά ἔννοια. Ὅταν μία ἀπὸ τὶς πεποιθήσεις ἢ τὶς γνώμες μας ἀποβαίνει προβληματικὴ ἔνεκα μιᾶς νέας ἐρμηνευτικῆς εἰδήσεως, ὅταν μᾶς ἐκκαλύπτεται ὡς προκατάληψη, δὲν πᾶει νὰ πεῖ καὶ ὅτι παραχωρεῖ τὴ θέση της σὲ μία «ὀριστικὴ ἀλήθεια»· αὐτὴ τὴν ἀφελῆ ἀποψη ὑποστήριζε ἡ σχολὴ τοῦ ἀντικειμενιστικοῦ ἱστορισμοῦ. Λησμονοῦσε ὅτι τόσο ἡ πεποίθηση πού χάνει τὴ θέση της, ὅσο καὶ ἡ «ἀλήθεια» πού τὴν καταγγέλλει καὶ ἔρχεται νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴν κενωμένη θέση, ἀποτελοῦν ἀμφοτέρως κρίκους μιᾶς ἀδιάσπαστης ἀλυσίδας συμβάντων. Ἡ «παλαιὰ» προκατάληψη δὲν τίθεται ἀπλῶς κατὰ μέρος. Διότι, στὴν πραγματικότητα,

θά ἔχει νὰ διαδραματίσει σημαντικὸ ρόλο ἐν συνεχείᾳ, ἂν καὶ διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἔπαιζε σιωπηρὰ προηγούμενος. Πρέπει νὰ λεχθεῖ ἐπίσης ὅτι ἡ προκατάληψη τὴν ὁποία καταγγέλλουμε δὲν μπορεῖ νὰ διαδραματίσει τὸ νέο τῆς ρόλο, παρὰ μόνον ἐὰν τὴν ἐκμεταλλευθοῦμε στὸ ἔπακρον. Ἡ δυσκολία ποὺ συναντοῦμε, ὅταν πρόκειται νὰ υποκαταστήσουμε μίαν ὀρισμένη πεποιθῆση, καταγγέλοντάς την ὡς προκατάληψη, ἔγκειται ἀκριβῶς στὸ γεγονός ὅτι ἡ πεποιθῆση ποὺ διεκδικεῖ τὴ θέση τῆς προηγούμενης, δὲν μπορεῖ νὰ καταστῆ ἀξιόπιστη, ὅσο ἡ βαλλόμενη πεποιθῆση δὲν ἀυταποκαλύπτεται καὶ δὲν αὐτοκαταγγέλλεται ὡς προκατάληψη. Κάθε «νέα» θέση ποὺ ἔρχεται νὰ υποκαταστήσει μίαν ἄλλη, ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχει τὴν ἀνάγκη τῆς «παλαιᾶς», διότι δὲν μπορεῖ νὰ αὐτοδιασαφηθεῖ, ὅσο δὲν ξέρεי πρὸς τί καὶ διὰ τί ἀντιτάσσεται.

Βλέπουμε λοιπὸν ὅτι ὑφίστανται διαλεκτικὲς σχέσεις ἀνάμεσα στὸ «παλαιὸ» καὶ τὸ «νέο», ἀνάμεσα στὴν προκατάληψη ποὺ ἀποτελεῖ ὄργανικὸ τμῆμα τοῦ ἰδιαίτερου μου συστήματος πεποιθήσεων ἢ γνωμῶν, ἢ γουν ἢ σιωπηρὴν προκατάληψη, καὶ στὸ νέο στοιχεῖο ποὺ τὴν καταγγέλλει, ἢ γουν τὸ ἀνοικεῖο στοιχεῖο ποὺ ἐρεθίζει τὸ σύστημά μου ἢ ἕνα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα του· τὸ ἴδιο συμβαίνει ἀνάμεσα στὴ «δική μου» γνώμη ποὺ ἀρχίζει νὰ ἀποβάλλει τὴν ἐνδιάθετη πειστικὴ τῆς δύναμη, καθὼς ἐκκαλύπτεται ὡς προκατάληψη, καὶ στὸ νέο στοιχεῖο τὸ ὁποῖο, ἂν καὶ γιὰ τὴν ὥρα βρῖσκεται ἐκτὸς τοῦ οἰκείου μου συστήματος γνωμῶν, ἀρχίζει ἐντούτοις νὰ γίνεται «δικό μου», στὸ βαθμὸ ποὺ ἐκκαλύπτεται ὡς ἀληθινὰ «ἕτερο» ἐν σχέσει πρὸς τὴ γνώμη ποὺ ἦταν προηγούμενος «δική μου». Μὲ ἄλλα λόγια,

ὑπάρχουν σχέσεις διαλεκτικὲς ἀνάμεσα στὸ ἀναυθεντικῶς «δικό μου» καὶ στὸ αὐθεντικῶς «δικό μου», ἢ γουν ἢ σιωπηρὴν προκατάληψη ποὺ ἀρχίζει νὰ καταγγέλλεται ὡς προκατάληψη· ἢ ἀκόμη ἀνάμεσα στὸ «δικό μου» ποὺ ἀρχίζει νὰ ἀποκτᾶ αὐθεντικότητα χάρις στὴ νέα ἐρμηνευτικὴ πληροφορία ποὺ τὸ ἐρέθισε καὶ στὴν ἴδια τὴν ἐρμηνευτικὴ πληροφορία, ἢ γουν ἢ πληροφορία ποὺ ἀρχίζει νὰ εἰσέρχεται στὸ δικό μου σύστημα γνωμῶν καὶ πεποιθήσεων, ποὺ ἀρχίζει νὰ γίνεται «δική μου». Τὸ ὁποῖο σημαίνει ὅτι ἡ συγκεκριμένη πληροφορία εἰσέρχεται στὸ σύστημά μου λόγῳ τῆς ἀντιθέσεως ποὺ ἐκδηλώνει πρὸς τὴν καταγγελλομένη προκατάληψη καὶ ἐκκαλύπτεται διὰ τῆς ἀντιθέσεως αὐτῆς ὡς ξενικὴ «ἑτερότης». Καθολικὸς μεσολαβητὴς τῆς διαλεκτικῆς αὐτῆς εἶναι ἡ ἐρώτησις. Ἡ καταγγελία μιᾶς γνώμης ὡς προκαταλήψεως καὶ ἡ ἐκκάλυψη στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἐρμηνευτικῆς πληροφορίας αὐτοῦ ποὺ εἶναι ἀληθινὰ διαφορετικὸ, ἢ μετασκευὴ τοῦ σιωπηρῶς «δικοῦ μου» σὲ κάτι αὐθεντικὰ «δικό μου», ἢ τροπὴ τῆς ἀναφομοιώτης «ἑτερότητας» σὲ κάτι «ἕτερο», ἀληθινὰ «ἕτερο» καὶ συνεπῶς ἀφομοιώσιμο, εἶναι κάθε φορὰ μιὰ δυνατότητα ποὺ μένει ἀνοικτὴ ἢ μιὰ νέα δυνατότητα ποὺ ἐκκαλύπτεται διὰ τῆς ἐρωτήσεως.

Ὁ ἀντικειμενιστικὸς ἱστορισμὸς εἶναι ἀφελὴς καὶ ἀπλοϊκός, ἐπειδὴ δὲν φθάνει ποτέ ἕως τὴν ἄκρη τῶν ἀναλογισμῶν του· ἔχοντας τυφλὴ ἐμπιστοσύνη στὶς ὑποθέσεις τῆς μεθόδου του, λησμονεῖ τελείως τὴν ἱστορικότητα ποὺ εἶναι ἐπίσης «δική του». Ἡ ἱστορικὴ συνείδηση, ποὺ θέλει νὰ εἶναι ἀληθινὰ συγκεκριμένη, ὀφείλει νὰ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό της ἤδη ὡς φαινόμενο κατ' οὐσίαν ἱστορικὸ. Πλὴν ὁμως τὸ

νά ορίζεται ή να τίθεται ή συνείδηση ως ιστορική συνείδηση είναι καθαρή περιπλολογία, εφόσον ή ιστορική συνείδηση δεν έχει υλοποιηθεί: εφόσον δηλαδή δεν γίνεται αντικείμενο έρωτήσεως και δεν έρωτάται ριζικώς. Υπάρχει μία όρισμένη ιδέα περι τοῦ «ιστορικού αντικειμένου» που αποτελεί τὸ ἀφελές σύστοιχο τῆς αντικειμενιστικῆς ιστορικῆς σκέψεως. Σύμφωνα με τὸν αντικειμενιστικό ιστορικισμό, ή ιστορικότητα τοῦ αντικειμένου είναι μία ψευδαίσθηση που πρέπει να υπερικηθεί: τὸ «ἀληθινὸ» αντικείμενο εὑρίσκεται ἐπέκεινα τῶν ψευδαισθήσεων και δὲν είναι ιστορικό. Για να τὸ ποῦμε διαφορετικά: σύμφωνα με τὸν αντικειμενιστικό ιστορικισμό, τὸ «ιστορικό αντικείμενο» αποτελεί κρᾶμα τοῦ «καθ' ἑαυτὸν» και τοῦ «δι' ἡμᾶς», ἕνα κρᾶμα τοῦ «ἀληθινοῦ ιστορικού αντικειμένου» και τῶν «ιστορικῶν μας ψευδαισθήσεων». Ἡ ριζικὴ ἐρώτηση καταγγέλλει τὴν ιδέα τοῦ «ιστορικού αντικειμένου» που σχηματίζεται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῶν, θεωρώντας ὅτι αποτελεί μία προοικονομημένη —τονίζω προοικονομημένη— κατασκευή τῆς αντικειμενιστικῆς σκέψεως, ἔστω κι ἂν πρόκειται για σιωπηρὴ προοικονόμηση μέσω τῆς ἀρχέγονης ιστορικότητας τῆς γνώσεως και τοῦ ιστορικού αντικειμένου που διατηροῦν μεταξύ τους συγγενικές σχέσεις. Ἡ ἔννοια τῆς «ιστορικῆς ψευδαίσθησης» ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ὑποκειμενιστικῆς ἢ φαινομενολογικοφανοῦς ἐρμηνείας τῆς ἀρχέγονης αὐτῆς ιστορικότητας, ἐνῶ ἡ ἔννοια τοῦ «ἀληθινοῦ και ἀν-ιστορικού αντικειμένου», τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς αντικειμενιστικῆς ἢ φυσιοκρατικῆς ἐρμηνείας: ἀμφότερες οἱ ἐρμηνείες είναι ἄλλωστε ἀλληλέγγυες: ἀλληλοσυμπληρώνονται ἀμοιβαίως.

Ὅχι μόνον ἡ ἔννοια, ἀλλὰ και ἡ ἴδια ἡ ἔκφραση «ιστορικό αντικείμενο» μοῦ φαίνονται ἀπρόσφορες. Αὐτὸ που θέλουμε να προσδιορίσουμε με τὴν ἔκφραση αὐτὴ δὲν είναι ἕνα «αντικείμενο» ἀλλὰ ἡ «ἐνότητα» τοῦ «δικοῦ μου» και τοῦ «ἄλλου». Ὑπενθυμίζω ἀκόμη μία φορά αὐτὸ που ἔχω ἤδη ἐπανειλημμένως τονίσει: ἡ ἐρμηνευτικὴ κατανόηση ἀρχίζει και τελειώνει με τὸ «ἴδιο τὸ πράγμα». Πλὴν ὅμως ἐδῶ χρειάζεται προσοχή, ἀφ' ἐνός για να μὴν ὑποτιμήσουμε και παραθεωρήσουμε τὸ ρόλο τῆς «χρονικῆς ἀπόστασης» μεταξύ τῆς ἀρχῆς και τοῦ τέλους, και ἀφ' ἑτέρου για να μὴν καταλήξουμε σὲ ἰδανικευτικό ἐξαντικειμενισμό τοῦ «ἴδιου τοῦ πράγματος», ὅπως ὁ αντικειμενιστικός ιστορικισμός. Ἡ ἀπο-χωροποίηση τῆς «χρονικῆς ἀπόστασης» και ἡ ἀπο-ἐξιδανίκευση τοῦ «ἴδιου τοῦ πράγματος» μᾶς ὀδηγοῦν ἔτσι να καταλάβουμε πῶς είναι δυνατὸ να ἀναγνωρίσουμε μέσα στο «ιστορικό αντικείμενο» αὐτὸ που είναι ἀληθινὰ «ἕτερο» ἐν σχέσει πρὸς τὶς «δικές μας» πεποιθήσεις και γνώμες, πῶς δηλαδή μπορούμε να τὰ γνωρίσουμε ἀμφότερα. Ὡστε ἀληθεύει ὄντως ὅτι τὸ ιστορικό αντικείμενο, με τὴν αὐθεντικὴ ἔννοια τοῦ ὅρου, δὲν είναι ἕνα «αντικείμενο» ἀλλὰ ἡ «ἐνότητα» τοῦ ἐνός και τοῦ ἄλλου. Εἶναι ἡ σχέση, δηλαδή τὸ «ἀνήκουμε» μέσω τοῦ ὁποῖου ἐκδηλώνονται ἀμφότερα: ἀπὸ τὴν μία πλευρὰ, ἡ ιστορικὴ πραγματικότητα και, ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ πραγματικότητα τῆς ιστορικῆς κατανόησης. Στὴν «ἐνότητα» αὐτῇ, που είναι ἡ ἀρχέγονη ιστορικότητα, ἐκδηλώνονται με τρόπο που να μὴ θίγεται τὸ ἀμοιβαῖο τους «ἀνήκουμε», ἡ ιστορικὴ γνώση και τὸ ιστορικό αντικείμενο. Τὸ αντικείμενο που φθάνει ὡς ἐμᾶς διὰ μέσου τῆς ιστορίας δὲν είναι μοναχὰ ἕνα ἀντι-

κείμενο πού προσπαθοῦμε νά διακρίνουμε ἀπό μακριά, ἀλλά τὸ «κέντρο», ὅπου ἐπιφαίνεται τὸ πρακτῆριο εἶναι τῆς ἱστορίας καὶ τὸ πρακτῆριο εἶναι τῆς ἱστορικῆς συνείδησης.

Θεωρῶ λοιπὸν ὅτι ἡ ἀπαίτηση πού προβάλλει ἡ ἐρμηνευτικὴ νά σκέπτεται τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα μὲ τὴν κύρια σημασία τῆς λέξεως ἀπορρέει ἐξ αὐτοῦ πού ὀνομάζω ἀρχὴ τῆς ἱστορικῆς παραγωγικότητας. Κατανοῶ, σημαίνει διενεργῶ μιὰν ὀρισμένη διαμεσολάβηση μεταξὺ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ παρελθόντος, ὅτι ἀναπτύσσω προσωπικῶς ὅλη τὴ συνεχόμενη σειρά τῶν ὀπτικῶν ἐντὸς τῶν ὁποίων τὸ παρελθὸν φαίνεται νά ἀπευθύνεται πρὸς ἐμᾶς. Ὑπὸ τὴ ριζικὴ αὐτὴ καὶ καθολικὴ ἔννοια, ἡ ἱστορικὴ συνειδητοποίηση δὲν εἶναι ἐγκατάλειψη τοῦ αἰώνιου ἔργου τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ ὁ δρόμος πού μᾶς δόθηκε γιὰ νά φθάσουμε στὴν αἰεὶ ζητούμενη ἀλήθεια. Καὶ στὴ σχέση τῆς κατανόησης μὲ τὴ γλῶσσα, βλέπω μὲ τί τρόπο ἀνθοβολεῖ ἡ συνείδηση τῆς ἱστορικῆς παραγωγικότητας²³.

Ἡ πρώτη αὐτὴ δοκιμὴ γιὰ τὴν ἐδραίωση μιᾶς φαινομενολογίας τῶν ὑπερβατικῶν ἐμπειριῶν, ἱκανῶν νά συγκροτήσουν τὴν ἱστορικότητα καὶ τὴν ἱστορία, ἀποτελεῖ τὴ συνεισφορά μας στὴ μελλοντικὴ οἰκοδόμησι μιᾶς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας καὶ μιᾶς φιλοσοφίας τῆς ἐλπίδας. Τὸ

23. Οἱ συστηματικὲς συνεπαγωγὲς μιᾶς ἀληθινῆς ἱστορικῆς ἐρμηνευτικῆς ὅπως σκιαγραφήθηκε στὸ κεφάλαιο αὐτὸ καὶ ἡ καιριότατη θέση πού ἔχει ἐδῶ τὸ φαινόμενο τῆς γλώσσας διαφωτίζονται στὸ τρίτο μέρος (σελ. 361-465) τοῦ βιβλίου μου *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*, Τυβίγγη, 1960.

ἔργο αὐτὸ ἔχει μεγαλύτερη σημασία ἀπὸ οποιαδήποτε ἄλλη συνολικὴ προσπάθεια συνθέσεως τῆς οἰκουμενικῆς ἱστορίας, ἢ ὅποια ἀρνεῖται νά ξεκινήσει ἀπὸ παρόμοιες ὑπερβατικὲς ἐμπειρίες, ἐπειδὴ οὐσιαστικῶς τίς ἀπορρίπτει.